

HİTİT KÜLTÜRÜ VE DİNİNİN GÜNÜMÜZ ANADOLU KÜLTÜRÜ İLE BENZER YANLARI

Similar Aspects of Hittite Culture and Religion with Contemporary Anatolian Culture

Hilal ÖZDEMİR*

ÖZ

Anadolu toprakları, tarihin en eski dönemlerinden itibaren yerleşim görmüş ve dünya tarihi açısından birçok önemli vakaya tanıklık etmiş, ilk yerleşim bölgelerinden birisidir. Bölge, sahip olduğu zengin su kaynakları ve ılıman iklimi sayesinde geçmişten bu yana pek çok kavim tarafından tercih edilmiştir. Hititler ise, Anadolu topraklarına MÖ 2. binyılda gelmişlerdir. Bu dönemde Anadolu toprakları ise, herhangi bir halkın egemenliğini altında değildi ve bir otorite boşluğu hâkimdi. Hititler ise, Anadolu toprakları üzerinde bulunan bu otorite boşluğunu fırsat bilerek zamanla güçlenmiş ve köklü bir kültüre sahip olmuşlardır. Oluşturulan bu köklü kültür, o dönemde Anadolu coğrafyasında yaşamış olan insanlar tarafından benimsenmiş, uzun bir müddet varlığını devam ettirmiş ve nesilden nesile aktararak günümüze kadar ulaşmıştır. Bu çalışmanın amacı, uzun bir dönem varlığını sürdürmüş olan Hititlerin sosyal, kültürel ve dini yaşam biçimlerinin günümüz Anadolu'sundaki izdüşümlerini bulmaya çalışmaktır. Hititlerden bugüne kalmasa dahi, Hitit kültürü ve günümüz Anadolu kültürü arasında bazı benzerlikler mevcuttur. Bu benzerlikler ve Hititlerden günümüze kalan adet ve gelenekler çalışmanın içeriğini oluşturmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Hititler, Anadolu, kültür, din, benzerlik.

ABSTRACT

Anatolian lands have been inhabited since the earliest periods of history and have witnessed many important events in terms of world history and are one of the first settlements. The region has been preferred by many tribes since the past thanks to its rich water resources and mild climate. The Hittites, on the other hand, came to Anatolia in BC. They came in the 2nd millennium BC. In this period, Anatolian lands were not under the sovereignty of any people and an authority vacuum prevailed. The Hittites, on the other hand, by taking advantage of this authority gap on the Anatolian lands, got stronger over time and acquired a deep-rooted culture. This deep-rooted culture was adopted by people who lived in the Anatolian geography

* Yüksek Lisans Öğrencisi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Konya/Türkiye. E-mail: hilalozdemirr@gmail.com. ORCID ID: 0000-0002-6941-7686.

at that time, survived for a long time and reached the present day by being passed down from generation to generation. The aim of this study is to try to find the projections of the social, cultural and religious life styles of the Hittites, which have existed for a long time, in Anatolia today. In addition, although there is no surviving from the Hittites, there are some similarities between the Hittite culture and today's Anatolian culture. These similarities and the customs and traditions from the Hittites are the content of the study.

Keywords: Hittites, Anatolia, culture, religion, similarity.

Giriş

Anadolu, verimli toprakları, iklimi, elverişli coğrafi yapısı, zengin su kaynakları nedeniyle geçmiş dönemlerden bugüne, her daim cazibesini korumuştur. Bu nedenle, üzerinde birçok kavim yaşamış ve yok olmuştur. Bu zenginlik zamanla “Anadolu kültürü” olarak adlandırılan bir kimlik oluşturmaya başlamıştır. Anadolu topraklarına sonradan gelip yerleşen kavimlerden biri de Hititlerdir. Hititler, Asur Ticaret Kolonileri Çağı sonrasında, Anadolu’da ilk kez siyasi birliği kurmayı başarmışlardır. Daha sonra Anadolu coğrafyasında gelişmiş ve köklü bir kültürün başlamasına vesile olan Hititler, uzun bir süre Anadolu topraklarına hâkim olmuşlardır. Bu kültürün oluşmasında Hititler, tek başlarına etkili olmamışlardır. Başta kendilerinden önce Anadolu’da yaşamış olan Hattiler olmak üzere, çağdaşı olan Hurriler, Mitanniler hatta Mezopotamya’daki diğer uygarlıklardan da etkilenerek zengin bir Anadolu kültürü oluşturmuşlardır. Bu kültür, bazı yanlarını koruyarak günümüze kadar gelmiş ve farkında olmadan hala sürdürülen birçok geleneğin, halk inançlarının içerisinde, geçmiş dönemlerdeki kavimlere ait unsurları barındırmıştır.

Bu çalışmanın amacı, uzun bir dönem varlığını sürdürmüş olan Hititlerin sosyal, kültürel ve dini yaşam biçimlerinin günümüz Anadolu’sundaki izdüşümlerini bulmaya çalışmaktır. Gündelik hayatımızda yaşadığımız, tanık olduğumuz gelenek, görenek, örf ve âdetlerin uzak-yakın geçmişleri vardır. Çoğunlukla hangi nedenlerden oluştuğunu ve nereden geldiğini bilmediğimiz bu uygulamalar tarihin içinden zamanımıza ulaşırlar ve genellikle nedeni bilinmeksizin yaşamaya devam ederler. Örneğin; Hititlerde var olan beşik kertmesi, iç güveylik, başlık parası, kullanılan ocaklar, müzik aletleri, takılar, kıyafetler, bayramlar esnasında uygulanan bazı ritüeller veya yağmur duası vb. birçok uygulamaya çok yaygın olmasa da günümüz Anadolu’sunda rastlıyor olmamız, aradan geçen bin yıllara, kültür ve din değişimlerine rağmen kültürel benzerliklerin devam ettiğinin göstergesidir.

“Kültür, tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü” (URL-2) olarak tanımlanmıştır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere, kültür; toplumların gelişme süreçlerinde oluşturulan değerlerin, nesilden nesle aktarılması sonucunda bugünlere kadar gelmiştir. Devletler, yönetim biçimleri ve en önemlisi zaman değişse de halkın gündelik hayatında sahip olduğu, maddi ve manevi değerler varlığını korumaya devam etmiştir.

İnsan, belirli bir kültür çevresi içinde dünyaya gelir ve beşikten mezara kadar sürekli olarak kültür sayesinde, kazanmış olduğu beceri ve davranışlar sonucunda elde ettiği kültürel kimlik ile yaşantısını sürdürmeye devam eder. Yaşantısının her alanında toplumsal örgüt içerisinde bulunan insan, yaşadığı çevreye uyum göstermek durumunda kalır. Bu uyumu sağlayan ve ona kimlik kazandıran olgular, “kültürel süreç” olarak adlandırılır.

Kültürel süreç sayesinde kültürlenmiş birey, daha sonra ise ait olduğu kültür çevresini, kazandığı davranış kalıpları, düşünce biçimi ile bu kez kendisi etkilemeye başlar. Ancak, yaşadığı müddetçe kültürden etkilenmeye devam eder. Bu kültürleme ve kültürlenme işlemi beşikten mezara kadar devam eder (Engin, 1990: 169). Bu etkileşim kültür aktarımı yoluyla toplumdan topluma, kuşaktan kuşağa aktarılır. Ancak bu aktarım, durumun olduğu gibi aktarılması değildir. Eski ile yeninin sentezinin oluşturulup aktarılmasıdır. Bu açıdan bakıldığında kültür, dinamik bir yapıya sahiptir (Şahin, 2019: 241).

Bu dinamik yapı nedeniyle bugün, sahip olduğumuz birçok adet ve gelenek yıllar geçtikçe, her ne kadar değişim ve dönüşüme uğrasa da uzun yıllar boyunca insanlar tarafından uygulanmış ve bugünlere kadar gelmiştir. Bir örnek vermek gerekirse; Hititler döneminde bir yapının temeli atılırken, temelin daha sağlam olması için, temel taşlarına kurban sunumu gerçekleştirilirdi. Bugün aynı uygulama aradan geçen zamana, değişen yaşam biçimi ve dine rağmen sürdürülmektedir. Bugün sunulan kurbanın formu değişse de mantığı Hitit dönemi ile büyük bir benzerlik taşır.

Eski Çağ'da Anadolu toprakları üzerinde yaşamış olan birçok kavim arasından gelişmiş bir kültüre sahip olan Hititler göze çarpmaktadır. Hititlerin yaşamına ve kültürüne ait unsurlardan bazılarının benzerleri günümüzde de vardır. Bu bağlamda günümüz Anadolu'su ile Hitit dönemi kültürü arasındaki benzerliklerin ortaya konulması önem arz etmektedir.

1. Hitit Kültürünün Günümüz Anadolu Kültürü ile Benzer Yanları

Hattiler, Anadolu'da adı biline ilk topluluktur. Hattiler zamanında, İndo-Avrupai dil ailesinin mensubu bir dil kullanan Hititler, Anadolu'ya yavaş yavaş göç etmiş ve burada ilk kez yüzyıllar boyu devam etmiş olan bir imparatorluk kurmuşlardır. Bu iki topluluk zamanla kültürel olarak birbirlerinden etkilenmişler ve kendilerinden sonra Anadolu'ya gelen toplumları da etkileyerek varlıklarını sürdürmüşlerdir. Toplumların birbirlerini etkilemesi, bu kültür alışverişi "kültür özümlemesi"nin bir parçasıdır. Bu özümlemeyle birlikte, geçmiş dönemlerde Anadolu'da var olmuş kültürler bir zincirin halkaları gibi nesillerden nesillere aktararak günümüze kadar ulaşmıştır (Ertem, 2003: 39). Bu çalışmada Hitit kültürü ve modern Anadolu kültürü arasındaki benzerlikler şu şekilde ortaya konmaya çalışılmıştır:

Hukuk: Hukukun ana gayesi toplumsal hayatı düzenlemektir. Hitit kanunlarının da öncelikli hedefi bu yöndeydi (Doğan, 2012: 71). Hititlerin yaşadığı dönemin adalet sisteminin nasıl yürüdüğüne dair kesin bir belge bulunmamıştır. Ancak cezalar şahsidir. "Güçlünün zayıfı ezmesine rıza göstermemek, kamunun güvenliği, ekonomik düzeyinin artmasını, barışın, düzenin tesisini temsil etmek, aile saadeti ile doğruluğu oluşturmak eski çağ hukuk düzeninin sağlamayı taahhüt ettiği kurallar dizisiydi" (Karauğuz, 2018: 16). Bu açıdan bakıldığında Hitit kanunlarının da günümüz toplumuna ait kanun ve kuralların da gayesi toplumda huzur ve barışın tesis edilmesi, güvenliğin sağlanması gibi sebeplerdir. Yine günümüzde uygulanan cezalar da şahsidir.

Hitit hukuku yazılı, sözlü ve istisnai durumlarda başvuru ahlak kurallarından meydana gelmekteydi ve insancıl bir yapıya sahipti (Doğan, 2012: 71). Aslında Hititler, halkın yaşadığı hukuk anlayışlarını bir araya toplamış ve yazılı kuralları oluşturmuşlardır. İhtiyaç halinde kanunlara yenileri eklenmiştir. MÖ 1500'lerde Telepinuş'un tahta geçmesiyle de kanunlar yazılı hale geçmeye başlamıştır (Özer, 2008: 45). Hititler, yaşadıkları dönemde Yakın Doğu'da bulunan komşularına kıyasla insan haklarına daha saygılıdılar. Onur kırıcı, acımasızca cezalara yer verilmemiştir. Yine savaş zamanlarında düşman askerlerinin cesedine eziyet edilmesi, insan kafataslarından piramit yapılması gibi uygulamaları yapmamışlardır (Akurgal, 2005: 115). Bu yönden bakıldığında Hitit kanunlarının gayesi günümüze benzemektedir. Kanunlar günümüzde de insan onurunu kırıcı nitelikte değildir. Düşman dahi olsa bir insanın cesedini parçalamak vb. davranışlar etik değildir. Eski Çağ'da hukuk kuralları günümüzdeki hukuk kuralları gibi bölümlere ayrıl-

mamıştır. Din, ahlak, örf kuralları birbirinin içerisine girmiştir (Çakmak, 2018: 217).

Aile, Kadın ve Çocuk: Çivi yazılı belgelerde Hitit aile yapısı hakkında çok net bilgiler olmasa da tapınak envanterlerinden yararlanarak bilgi sahibi olunmuştur (Cengiz, 2014: 180). Hititlerde ataerkil aile yapısı mevcuttu. Aile içerisinde baba güçlü bir otorite sahibidir. Hatta kız çocukları evlendirileceği zaman baba doğrudan “kız verme” yetkisini kendisinde görmekteydi. Yine oğlunu, başka bir ailenin oğlunu öldürdüğü zaman o aileye oğul olarak verebiliyordu. Ancak kadınlar, kocalarına ait bir mülkiyet olarak görülmemiştir. Ayrıca kadın da kızının kiminle evleneceği konusunda söz sahibi olmuştur (Macqueen, 2018: 82). Günümüzde de baba, anneye nazaran aile içerisinde daha otoriter konumda yer almaya devam etmektedir. Yine çocukları üzerindeki söz hakkı Hititlerde olduğu kadar başka aileye oğul verecek derece de olmasa da bir baba kendisini çocukları üzerinde söz hakkına sahip olduğunu düşünür. “Kız verme” anlayışı ise günümüzde hala süregelmektedir. Yine bu konuda anne de söz sahibidir. Ayrıca, çocuğu olmayan bir adamın karısı, toplum içerisinde kocasının zürriyetini kanıtlamak için ona cariyeye bulması gerekiyordu (Çakmak, 2018: 234). Benzer bir uygulama yakın geçmişte Anadolu toplumunda da vardı. Özellikle böyle bir durumda ilk olarak kusur kadında aranırdı. 1974 yapımı olan “Kuma” adlı Türk filmi konuyla alakalı örnek teşkil etmektedir.

Ev içerisinde sorumluluk da eşler arasında eşit miktarda paylaşılıyordu. Kadın, ev ekonomisini yürütmek, düğün ve bayram törenleri, evdeki kişilerin yeme içmesi gibi hususları üstlenip evin içerisindeki düzenden sorumluyken erkek ev dışındaki alanlardan sorumluydu (Çolpan, 2008: 72). Bu yönden bakıldığında yine Hititlerin aile içerisindeki görev dağılımı Anadolu kültürüyle benzerlik gösterir. Fakat son yıllarda kadının çalışma hayatına daha fazla dâhil olmasıyla birlikte erkeğin de ev içerisinde aldığı sorumluluk artmaya başlamıştır.

Erkek egemen toplum yapısından kaynaklı uygulanan bir diğer adet ise “levirat” olarak adlandırılır. Levirat, kocası ölen bir kadının toplum içerisinde korunma ve kendi başına var olamayacağı düşüncesine bağlı olarak kayını ile evlendirilmesidir. Bu şekilde kadın ve varsa çocuğu güvence altına alınıyordu (Sevinç, 2008: 29). Anadolu’da tamamen aynı mantıkla hareket edilerek birçok kadın bu uygulamaya maruz kalmıştır. Hatta benim aile büyüklerimden, annemin anneannesi de yıllar önce aynı uygulamaya maruz kalmış kadınlardan biridir.

Hititler aile içerisinde iletişime ve bağa da önem vermişlerdir. Aile içerisinde yaşanan dargınlıklar kabul görmemiş ve düzeltilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda dargınlığın sonlanması ve kişilerin arınması için büyücülerden yardım alınmıştır. Uygulanan ritüel yardımıyla yeniden aile içerisindeki birlik ve bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır (Reyhan ve Bozkurt Cengiz, 2016: 16). Günümüzde ise dini bayramlar bunun için kaçırılmaz bir fırsat olarak görülmüş ve hem aile içerisindeki birliğin tekrar sağlanması hem de tüm küs olan kişilerin barıştırılması ve dargınlıkların son bulması için din dayanak olarak görülmüştür.

Hititlerde çocuk, dünyaya gelmeden önce birey olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Bu nedenle gebe bir kadının kasıtlı olarak çocuğunu düşürmeye çalışması suç olarak kabul edilmiştir. Cezanın ağırlığı ise çocuğun kaç aylık olduğuna bağlı olarak değişiyordu (Reyhan ve Bozkurt Cengiz, 2016: 8). Yine İslamiyet'e göre çocuk doğmadan birey olarak kabul görmüş ve çocuğun canına, ortada bir neden yokken son verilmesi "günah" olarak görülmektedir. Günümüz kanunlarına göre ise, belli bir aya kadar çocuk aldırma yasaklanmamış ve herhangi bir yaptırım uygulanmamıştır. Hititler, çocukların eğitimini de önemsemişler ve bunun için gerekli bütçeyi ayırmışlardır (Reyhan ve Bozkurt Cengiz, 2016: 8). Yine günümüzde de çocuk eğitimi önemsenmekte olup bunun için gerekli olan bakanlık ve kurumlar mevcuttur.

Kız İsteme: III. Hattuşili'nin otobiyografisinde geçen "Tanrının emriyle, Rahip Bentipsarri'nin kızı Puduhepa'yı zevceliğe aldım." (Ertem, 2003: 48) ifadesi bugün hala kız isteme merasimlerinde kullanılmaya devam etmektedir. Hititlerde olduğu gibi, günümüzde de erkek tarafı, kız tarafına "Allah'ın emri peygamberin kavliyle kızınızı oğlumıza istiyoruz" şeklinde bir ifade kullanır.

Evlatlık Alma: Hitit döneminde var olan bir diğer uygulama evlatlık almadır. Bir çocuk, evlatlık verildiği zaman çocuğun üzerindeki baba, anne ve kardeşlik hakları başkalarına devrediliyordu. Çocuğun evlatlık verilmesinin nedenlerinden birisi karşılığında ücret almaktı (Şimşek, 2019: 176). Yine devlet kademeleri için, küçük yaşta kabiliyetli görülen çocukların evlatlık alınarak ilerde devletin önemli kademelerinde güvenilir yöneticiler olmaları yönünde yetiştirilmesi amaçlanmıştı (Kılıç, 2014: 171-172). Günümüzde de evlatlık uygulaması vardır. Ancak güdülen gaye Hitit dönemindekinden farklıdır. Bugün evlatlık alma, genelde çocuğu olmayan aileler tarafından, kimsesiz olan çocukların sorumluluğunun üstlenilmesinden oluşmaktadır. Ayrıca az da olsa ekonomik kaygılardan dolayı yeni doğan çocuğun veya

çocuklarının bakımını üstlenemeyeceğini düşünen aileler, çocuklarını parayla veya ücretsiz olarak başkasına evlatlık olarak da vermektedirler.

Mimari: Hitit mimarisi anıtsal bir yapıya sahiptir. Başkent Hattuşa zor arazi koşullarına sahip bir coğrafyada MÖ 2. binyılda en büyük kentlerden birisi olmuştur (Kaya, 2017: 355). Etrafı büyük ve küçük iki surla çevriliydi. İki surda taş temeller üzerinde kerpiç tuğlalardan yapılmış ve üzerinde savunma kuleleri yer alıyordu (Kınal, 1998: 202–203). Eski devlet zamanında Hattuşa sokakları taş döşeli ve kanal sistemine sahipti (Kınal, 1998: 204). Atık sular için ev, cadde, kale, tapınak ve sokakların altından geçen kanalizasyon sistemi vardı. Kurulan sistem ilkel sayılmayacak derecede gelişkin inşa edilmiştir. Hatta arkeologlar tam anlamıyla bir kanalizasyon kapağı bile tespit etmişlerdir. Kapak kireçtaşından yapılmış ve üzerinde bulunan delikler, suyun kanalizasyona akmasını sağlıyordu (Brandau ve Schickert, 2018: 189). Günümüzün modern kentlerindeki kanalizasyon sistemini anımsatan Hattuşa kenti muhtemelen döneminin gelişkin kentlerinden biriydi.

Evler ise, taş temeller üzerinde kerpiç tuğlalardan yapılmıştı ve birkaç odalı olup, iki katlı olarak inşa edilmişti (Kınal, 1998: 204). Genelde evler, değişik biçim ve boyutlarda olmakla birlikte, kabaca dikdörtgen bir plandaydı. Bunun yanı sıra standart planlı evler de vardı. Bu evler sırt sırta inşa edilmişti. Her eve ait bir avlu, avlunun arkasında ise odalar bulunurdu (Macqueen, 2018: 91). Kerpiç evler o dönemde olduğu gibi bugün Anadolu'nun birçok köyünde hala varlığını devam ettirmektedir. Yine avlu bu evler için vazgeçilmez unsurlardan idi. Ayrıca Anadolu köylerinde, Hititlerdeki gibi düz damlı evler de bulunurdu. Bu düz kısım bazen günümüzde daha yaygın kullanılan modern evlerin balkonu gibi, bazense kış için yiyecek kurutma amacıyla kullanılırdı. Bazı yörelerde bu düz kısma “kaş” denilmektedir. Örneğin, Ankara'nın Kalecik ilçesine bağlı Elecik köyünde olduğu gibi.

Resim 1-2. Konya'da bulunan düz damlı bir ev (Arat, 2018: 97). Anadolu'da temel atma işlemi esnasında yapılan kurban kesimi (URL-1).

Hitit mimarisiyle ilgili önemli bir diğer ayrıntı ise, bina temellerinin sağlam olması için temel taşlarına kurban sunumu yapılarak temel atmaya başlanmasıdır. Temellerin köşelerinde bulunan çok sayıda maden veya değerli taş parçası, temel atma işlemi sırasında, binanın sütun ve temellerine kurban olarak sunulduğunu kanıtlamaktadır (Ünal, 2016: 232). Günümüzde temel atma esnasında kurban sunumuna devam edilmektedir. Ancak İslamiyet'teki inanca göre değerli taş, maden vs. kurban olarak sunulamadığı için bu ritüel canlı hayvan kesimiyle gerçekleştirilir.

Müzik ve Dans: Hititlerin günlük hayatlarında müziğe ne şekilde yer verdiklerini dinsel hayat, tören ve merasimler esnasındaki kullanımına bakarak öğrenme fırsatı yakalamaktayız (Sönmez, 2008: 32). Boğazköy metinlerinde, müzikle alakalı doğrudan bir belge yoktur (Ünal, 2004: 100). Müzik, en çok bayram törenlerinde icra ediliyordu. Bayramlarda, tanrılar için şarkı ve ilahi söylenip, müzik eşliğinde dans gösterileri yapılmıştır (Masalcı Şahin, 2018: 24). Müziğe yer veren metinler genelde dinle alakalıdır. Müzik ve dans, tanrı heykelciklerine bakım yapılırken, kurban sunulurken, bir olayın başladığı ya da bittiği bildirilirken kullanılır. Örneğin, kralın gelişi veya bir binaya girişi müzikle bildiriliyordu (Ünal, 2003: 137). Bugün de resmî törenler esnasında, önemli devlet adamlarının tören alanına girmeleri, bando takımı ile karşılanmaktadır.

Müzikle alakalı arkeolojik malzemelere de rastlanmıştır. Kabartmalı vazolar üzerinde müzisyenler, akrobatlar, dansçılar tasvir edilmiştir. En güzel örnekleri; Hüseyindede, İnadıktepe, Bitik keramik vazoları ve Boğazköy ve Alişar'da bulunan kabartmalı vazolar teşkil etmektedir. Bu vazolardan en sağlam ele geçeni İnadık vazosudur. Ankara-Çankırı yolu arasında İnadıktepe adındaki Hitit yerleşiminden ele geçmiştir. 4 kabartmalı, 2 geometrik desenli olmak üzere 6 frize sahiptir. Bu frizlerde kutsal evlilik törenine ait sahneler betimlenmiştir. Üstten birinci sırada kutsal evlilikle ilgili sahne ve bu birleşmeye eşlik eden müzisyenler vardır. Karşılıklı çalpara çalan iki kadın ve aralarında saz çalan bir erkek, arkalarında bir akrobat, dansçı, oynayan bir kadın ve hemen ardında yine çalpara çalan iki kadın ve son olarak ayakta lir çalan bir erkek yer almaktadır (Sönmez, 2008: 38). İkinci frizde, bir tapınak modeli büyük bir sunak, bir kült vazosu ve yatağın üzerinde tanrı, tanrıça ve kutsal yatağa doğru ilerleyen bir tören alayı görülür. Alayda çalpara çalan iki kadın ve lir çalan bir erkek vardır. Alayın önünde yer alan mabet tasviri üzerinde ise, yine çalpara çalan bir kadın ve saz çalan bir erkek yer alır. Ortalarında ise dans eden bir figürün var olduğu düşünülür (Res. 3; Sönmez, 2008: 39).

Bunların da solunda kaldırdıkları ve birinci sıraya uzanan uzun kılıçları ile gösteri yapan ve Ankara seğmenlerini anımsatan iki genç erkek (Res. 4) ve onlara eşlik eden lir çalan adam görülmektedir. Arkalarında iki eliyle kaldırdığı iki ayağı görünen bir sehpa ile düğüne hediye getiren genç bir kişi, arkasında düğüne katılmak üzere yürüyen ve birinin elinde asa olan iki görevli rahip ile onların da arkasında çalpara çalan iki çalgıcı kadın betimlemeleri görülmektedir (Sönmez, 2008: 39).

Bu sahne, Anadolu'da düzenlenen düğünler esnasında oluşan “düğün alayına” benzemektedir. Frizde düğün hediyeleri taşıyan genç, Anadolu'da çeyiz götürme esnasındaki oluşan muhtemel sahnelerden biridir. Yine Hititlerde çalgıcıların eşlik ettiği tören alayı, günümüzde düğün alayına eşlik eden davul zurna ikilisini anımsatmaktadır (Res. 5).

Resim 3. İnandık Vazosu üstten ikinci friz (Sönmez, 2008: 39).

Resim 4-5. Kılıçla gösteri yapan Ankara seğmenleri (Özel, 2006: 104). Anadolu'da bir köy düğünü sırasında çalgı eşliğinde ilerleyen düğün alayı (Altun, 2009: 44).

Hititlerin yaşamlarında müzisyenler kadar dansçılar da önem taşıyordu. Dansçılar bir araya gelmişler ve törenlerde güzel gösteriler sunabilmek amacıyla profesyonel olarak çalışmış ve varlıklı ailelerin yanında yer almışlardır. Dans gösterileri bir disiplin içinde yapılmıştır. Belki de dinsel törenlerde yapılan bu dans, tanrıya ulaşmak, onunla iletişime geçmek için kullanılan yöntemlerden biriydi. Bu yaklaşım Anadolu'nun geleneksel kültür anlayışı içerisinde binlerce yıl yer almıştır. Günümüzde tanrıya ulaşmak için ya-

pılan semah ve sema gibi dans tarzları kullanılmaya devam etmektedir (Sayın, 2018: 131).

Yazılı belgelerde, dansla alakalı fazla bilgi bulunsa da döneme ait arkeolojik verilere bakıldığında dansla ilgili çok fazla kanıt rastlanmamıştır. Kabartmalı vazolarda az da olsa, görsel verilere rastlanmıştır. Özellikle İnandiktepe vazosu ve Hüseyinde tepesinde bulunan kabartmalı vazolar üzerinde dans eden erkek ve kadın tasvirli sahneler görülmüştür. Bu vazolardan tek frizli olanında, Hitit tasvir sanatında ilk defa belgelenen boğa dansı ve gösterileriyle birlikte folklorik dans hareketleri yapan kadın dansçılar gösterilmiştir (Yıldırım, 2001: 2). Ortada karşılıklı yere diz çökerek zil çalan iki figür görülmektedir. Dizleri üstüne çömelip, kalkarak hareket etmeye devam ettikleri tahmin edilmektedir. Günümüzde de düğünlerde çalgıcılar; davul, zurna ve def gibi aletlerle hareketli danslar gerçekleştirirler (Sipahi, 2019: 82). Ayrıca frizin sol başında yer alan iki figür el ele tutuşmuş sanki günümüz halayına benzer figür sergilemektedirler.

Resim 6. Hüseyinde vazosuna ait kabartma (Sayın, 2018: 133).

Resim 7-8. Yere çömelip çaldığı davuluyla düğüne katılanları eğlendirmeye çalışan bir çalgıcı (Ünal, 2016: 200). Geleneksel kıyafetleriyle halay çeken kızlar (Ünal, 2016: 200)

Yemek Kültürü: Hititlerin dönemine göre daha üstün teknolojiye sahip olmaları ve zengin Anadolu fauna ve florası sayesinde, Hitit mutfağı gelişmişti (Akın ve Balıkçı, 2018: 277). Geniş fauna olmasına rağmen Hititler; istiridye, midye, tilki, köpek, kaplan, aslan, tarla faresi, at, eşek gibi hayvanları tüketmemişlerdir (Ünal, 2007: 107-108). At ise savaşlarda kullanılan binek aracı olmasından dolayı tüketilmekten kaçınılmıştır. Ayrıca İslamiyet'in er-

ken dönemlerinde de binek hayvanı olmasında dolayı at tüketilmemiştir (Ünal, 2007: 109). Günümüz Anadolu kültüründe de bu tarz hayvanların tüketiminden kaçınılmıştır. Bunun sebebi, geçmişten günümüze gelen Anadolu insanının damak zevki olabileceği gibi, İslamiyet'in bu tarz hayvanları yemeyi yasaklamış olmasından kaynaklı da olabilir. Diğer yandan, sığır, domuz, koyun, keçi, geyik, karaca, yaban koyunu, camız, tavşan, yaban keçisi ve kuş türlerinden; ördek, keklik Hititler tarafından beslenme amacıyla tüketilen hayvanlardandır. Kemiklerin parçalanma şekillerine göre ise, kemik iliklerinin ve beyinlerin de yendiği anlaşılmıştır (Akın ve Balıkçı, 2018: 278). Yabanıl hayvanlar dışında keçi, koyun, tavşan, ördek, keklik bugün de yenmektedir. Yine kemik ilikleri, vücuda olan faydası gözetilerek tüketilmeye devam etmektedir.

Hititler için temel besin maddesi ekmek ve suydur (Akın ve Balıkçı, 2018: 278). Ekmek, günümüzde olduğu gibi, eski Anadolu insanı için de yemek içmekle, karın doyurmakla neredeyse aynı anlamlıydı (Ünal, 2007: 97). Tahıl ürünleri arasından en çok buğday, mısır, bulgur ve pirinçten yapılan un en çok tüketilen yiyecek maddeleriydi. Buğdayı ezmek, un haline getirmek, ekmek yapmak kadının görevi gibi görülmüştü. Ele geçen metinlerde neredeyse 180'e yakın ekmek, pasta, börek, un mamulü çeşidi tespit edilmiştir (Akın ve Balıkçı, 2018: 278). Günümüz mutfak kültüründe de unlu mamul çeşidi oldukça zengindir. Yine ekmek yapımı kadınların görevi olarak görülmeye devam etmektedir. Diğer yandan, Hititler hububat tanelerini kızartıp yiyorlardı. Ayrıca buğdayı kavurup patlamış mısır gibi yiyorlardı (Şensoy ve Tiritoğlu, 2018: 215). Hititlerin buğday kavurması, bugün Anadolu'da yarmanın kavrulmasıyla elde edilen "kavurga" adlı yiyeceği anımsatmaktadır.

Resim 9. Anadolu'da yapılan kavurga (Özdemir, 2020).

Hititler tarla ve bahçelerinde sebze ve meyve yetiştirmişlerdir. Bunlar bugün de sık sık tüketilen fasulye, mercimek, soğan, pırasa, lahana, salatalık gibi yiyeceklerdi (Akın ve Balıkçı, 2018: 278). Yine elma, armut, nar, incir,

üzüm ve muşmula yetiştirilen meyveler arasındadır (Sandıkcıoğlu, 2007: 49). Meyvelerin birçoğu bugün olduğu gibi kurutulup kışın tüketiliyordu (Akın ve Balıkçı, 2018: 278). Kısacası geçmişten bugüne Anadolu'nun zengin toprakları, üzerinde yaşayanlara çeşitli meyve ve sebzeler ile beslenme imkânı sunmuştur.

2. Hitit Dininin Günümüz Anadolu Kültürü ile Benzer Yanları

Din, hayatın her sahasına girmiş sosyolojik bir olgudur. Hititlere ait yazılı kaynaklarda dinle alakalı çok fazla bilgi yoktur (Ünal, 2003: 74). Hitit Devleti federal bir yapıya sahip olmasından dolayı dini konuda, diğer dinlere karşı hoşgörülü davranmışlardır (Akurgal, 2005: 119). Hitit dini, çok tanrılı bir yapıya sahipti. Bir metinde “binlerce tanrı”dan bahsedilmiştir. Bunun sebebi, yalnızca kendi tanrılarını değil, Anadolu'da temasta buldukları kavimlerin tanrılarını da benimsemiş olmalarından kaynaklanmıştır. Bu nedenle geniş bir panteona sahip olmuşlardır. Panteonda Sümer, Akkad, Asur, Proto-Hatti, Luvî, Hurri ve Mitannîli tanrılar mevcuttu (Kınal, 1998: 207-208). Ayrıca yeraltı tanrılarına da sahiplerdi. Yedi tanrıdan oluşan bu tanrı grubu Mezopotamya'dan Hitit dünyasına girmiştir. Eski Türk inancına ve Kırgız Türklerinin inancına göre de yedi rakamı yer altı ile bağdaştırılmıştır. Özellikle “yerin kulağı yedi kattır” sözünü bugün de kullanmaktadırlar (Sir Gavaz, 2016: 839).

Panteonun baş tanrısı Teşup'tur (fırtına tanrısı). Teşup'un eşi ise baş tanrıçadır (Reyhan ve Bozkurt Cengiz, 2015: 92). Hititlerin yeni tanrılarını kabul eden yapısı, İmparatorluk devrinde izlenmiş bilinçli bir politikaydı. Anadolu'ya geldikten sonra ele geçirdikleri bölgelerin dinini reddetmemişlerdir. Bilakis kendilerine uygun olanları dinlerine eklemişlerdir (Arıkan, 1998: 272). Hititler antlaşma sırasında tanrılarının adını, yemin ve taahhütlerde şahit göstermek için kullanmışlardır. Antlaşma metinlerine yemin tanrılarının adlarını liste halinde düzenleyip yazmışlardır. Liste başında Arinna'nın Güneş tanrıçasını koyarlardı. Hititlerin tanrılarını göstererek yemin etmeleri İncil'e ve Kuran'a el basarak yemin etmekten bir farkı yoktur (Kaya, 2017: 331). Hititler günlük yaşantılarında tanrılar tarafından yönetildiklerine inanırlar. Bu yüzden teokratik bir inanç dünyasıyla hayatlarını şekillendirmişlerdir. Başlarına gelen her olayın tanrının etkisinden kaynaklandığını düşünmüşlerdir (Kayaöz, 2019: 107). Aslında bugün Müslümanlar arasında da başlarına gelen her olayın Allah tarafından gönderildiğine inanan kadercî bir kesim vardır.

Hititlere göre, tanrılar rüyalar vasıtasıyla isteklerini insanlara bildirebiliyorlardı. “Ğuppi SeS-” dinsel anlamda temiz bir yatakta uyumak, belli bir konuda cevap almak için, rüya görmek amacıyla yatağa yatmak anlamına gelen Hititçe terimdir. Hititler, tanrıların ne istediklerini öğrenmek amacıyla bu yönetime başvurmuşlardır (Arkan, 1998: 282). Müslümanlar da yapılması istenilen bir işin hayırlı olup olmayacağını kendilerine Allah tarafından bildirilmesi maksadıyla yatmadan önce iki rekât namaz kılarlar (Şentürk ve Yazıcı, 2014: 223). Yine Müslümanlar da istihare namazı kılmadan önce abdest alır ve abdestli bir şekilde uykuya yatarlar. Her iki inanışa göre de uykuya dalmadan önce dinsel anlamda arınmış olmak mühimdir.

Hititler için dine dair öncelikli kural temizlikle ilgilidir. Adaklar, sunaklar ve rahipler fiziksel anlamda temiz olmaktan ziyade dinsel anlamda temiz olmalıydı (Brandau ve Schickert, 2018: 72). İslamiyet’te de aynı durum söz konusudur. Örneğin, gusül abdesti almak için tüm vücuda suyun değmesi şarttır. Ancak boy abdesti olmayan kişinin havuza girip çıkması, boy abdesti aldığı anlamına gelmez. Kişinin boy abdesti almış olması için, abdestin üç farzının da yerine getirilmesi gerekir. Yine, Hititli tanrıların evlerine, mabetlere girebilmek, kurban sunabilmek, dua edebilmek için temiz olmak şarttır (Kınal, 1998: 221). İslamiyet’te de dua etmek haricinde mabede girerken veya kurban ibadeti esnasında abdestli olmak daha makbul görülmüştür. Kadınlarla cinsel ilişkide bulunmak da Hititlere göre dinsel anlamda kirlетici bir olay olarak görülmüştür (Dinçol, 1982: 85). Müslümanlar da bu gibi durumlardan sonra arınmak için abdest almaktadırlar.

Hititler, doğaüstü olayları tanrılar tarafından gönderilen istek ve işaretlerin belirtisi olarak görmüş ve yorumlamaya çalışmışlardır. Kehanet olarak adlandırılan bu gözlemler yeterli bulunmamış, tanrıların arzu ve isteklerinin nedenlerini öğrenebilmek için birtakım yöntemler aracılığıyla fala başvurmuşlardır (Dinçol, 1982: 89). Hititlerin uyguladığı olduğu en az dört fal çeşidi vardır. Bunlar; et falı, kuş falı, talih falı ve yılan falıdır (Kaya, 2017: 341). Günümüzde hala gelecektekenden haber alma umuduyla fala bakılmaya devam edilmektedir. Ancak İslam dini fala bakmayı yasakladığı için, bunlar dini kurallara bağlı kesim tarafından tercih edilmeyen bir uygulamadır.

Hititlere göre kötülüklerden korunmanın bir başka yoluysa büyü ve sihirdir (Dinçol, 1982: 91). Büyü ak ve kara büyü olarak iki çeşide ayrılmaktadır: Kara büyü, kötü ve olumsuz etki bırakırdı. Bu yüzden Hititli devlet büyükleri tarafından yapıımı denetlenmiştir (Özeser, 2018: 4). Bu nedenle büyü yapılması kanunlar vasıtasıyla yasaklanmıştır. Kara büyüye örnek vermek gerekirse, yılan öldürülürken başkasının adını söylemek kara büyü olarak

kabul edilirdi. Böylece adı söylenen kişinin ölümü dilenmiş oluyordu (Dinçol, 1982: 91). Başka kişi ve bölgelere yönelik yapılan kara büyü durumunda yapılmaması gerekenler; büyülenmiş olduğu düşünülen kişinin tedavisi için büyü-yü başka eşyalara aktarmak ve aktarılan bu nesneyi yakarak, kırarak veya nehre atarak imha etmektir. Bunu yapmalarındaki sebep, kötülüğün bu eşyaya geçmiş olduğu fikridir. İmha edilemeyen eşyalar ise, kindar bir kişi tarafından temiz birinin evine veya tarlasına gömüldüğünde kara büyü yapılmış olur (Özeser, 2018: 5).

Anadolu halk kültüründe kullanılan büyü malzemelerinin bir bölümü vekil görevi görürken diğer bölümünü büyü yapılan kişi üzerinde taşımaktadır. Uğurluk adı verilen büyü malzemesinin kötü enerjisi uzaklaştırmaktan çok taşıyana mutluluk vermesi amaçlanmıştır. Yeşil kahve çekirdeğine dualar ve olumlu sözler söylenerek küçük bir kumaş parçasına sarılması ve kişinin bunu üzerinden çıkarmaması uğurluk uygulamasıdır. Anadolu halk inancında taşınabilir büyüler arasında ak veya kara büyü olarak yazılmış muskalar da yer almaktadır (Özeser, 2018: 17-18).

Kötü ruhlara karşı koruyucu yöntemlerden birisi de boynuzlu hayvanlar olarak görülmüştür. Tarihöncesi dönemlerde insanlar, boynuzlu hayvanların boynuzlarını koruyucu bir ruh ve uğur saymışlardır (Alp, 2009: 38). Örneğin boğa, Eski Çağ'da insanlar tarafından tanrısal bir varlığın temsilcisi olarak görülmüş ve dinsel anlamda bir sembol olmuştur. Boğa başta olmak üzere bazı hayvanların kafataslarının duvarlara asılmasının nedeni de dinsel anlamda temsil ettiği varlığın bir bütün olarak o an orada olduğunun varsayılmasıdır. Hititler için boğa ise, baş tanrı Teşup'un en önemli simgelerinden biriydi. Günümüze ulaşmış Hitit eserlerinin birçoğu üzerinde yerini almıştır (Kılıç ve Turgut, 2016: 775, 778, 780).

Resim 10. Antalya'daki müzenin giriş kapısı (Kılıç ve Turgut, 2016: 789).

Bu inanış bugün halen Anadolu'da etkisini sürdürmektedir. Birçok yörede evlerin giriş kapılarına geyik, koç vb. hayvanların boynuzları nazara karşı

koruyucu olarak asılmaktadır (Alp, 2009: 38). Antalya'nın Akseki ilçesine bağlı Küçükalan köyünde bulunan bir müze evinin giriş kapısında yabancı keçiye ait boynuz bulunmaktadır. Müze müdürü bu boynuzun giriş kapısına yerleştirilmesindeki amacın nazardan korunması amacıyla asıldığını belirtmiştir (Kılıç ve Turgut, 2016: 782).

Sonuç

Kültür, toplumların gelişme sürecinde oluşan maddi ve manevi değerlerin sonraki nesillere aktarılmasında kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçlardır. Kısacası kültür, topluma ait olan düşüncelerden sanata kadar her şeyi kapsar. Toplumların gelişme süreçlerinde oluşan kültür, nesilden nesle aktarılarak bugünlere kadar gelmiştir. Aktarılan bu kültür yıllar içerisinde farklı toplumların da etkisiyle değişmiş ve dönüşmüştür. Ancak her ne kadar değişime ve dönüşüme uğrasa da bazı yanlarını korumayı başarmıştır. Bu sayede geçmiş dönemlerde yaşamış uygarlıkların sahip olduğu bazı kültürel öğeler bugünlere kadar gelmiştir. Bu öğeler geçmişle bugün arasında benzerliklerin oluşmasını sağlamıştır.

Anadolu toprakları coğrafi konumu ve stratejik öneminden dolayı geçmişten bugüne her zaman güçlü medeniyetlere ev sahipliği yapmış önemli bir toprak parçasıdır. Farklı medeniyetlerin bugüne kadar aynı toprak parçasını paylaşmaları neticesinde toplumsal yaşam, mimari, tıp, sanat vb. birçok farklı alanda oluşan kültürel harman bugünlere kadar gelmiştir. Bu süreç Anadolu'da adı bilinen ilk uygarlık olan Hattiler ile başlamış, ardından Anadolu'ya sonradan gelen Hititlerle devam etmiştir. Ancak Anadolu bu köklü kültürel yapısını yalnızca Hititlere borçlu değildir. Örneğin, Hitit döneminde Anadolu'da varlığını sürdürmüş olan Hurri ve Mitanniler de bu zenginliğe katkıda bulunmuş medeniyetlerdendir. Yine Asur ticaret kolonileri sayesinde Anadolu ve Mezopotamya arasında kurulan bağ neticesinde, Mezopotamya'da yaşayan medeniyetlere ait kültürel öğeler de bu ticaret ağı sayesinde Anadolu topraklarına taşınmıştır.

Hititler ise, Anadolu topraklarına en büyük kültürel katkıyı yapan topluluklardan biridir. Anadolu coğrafyasının geniş bir bölümüne yayılarak medeniyet kurmayı başarmış ve MÖ 2000-1650 yılları arasında Anadolu coğrafyasında yaşamışlardır. Anadolu'da ilk siyasi birliği sağlamak için birçok fetih yapmışlardır. Bu fetihler, yeni kültürlerle etkileşim içerisine girmelerini sağlamıştır. Yeni kültürlerle karşılaşan Hititler, hoşgörülü yapıları sayesinde birçok yeni tekniğin, gelenek ve göreneğin Anadolu topraklarına girmesine

vesile olmuşlardır. Bu etkileşim ve yenilikler, köklü bir Anadolu kültürünün oluşmasına katkı sağlamıştır. Zamanla oluşan bu zengin Anadolu kültürü ise; birçok adet, gelenek ve göreneği içerisinde barındırmıştır.

Kültür, geçmişten bugüne hem insanları etkilemiş hem de insanlar tarafından etkilenecek bir sentez oluşturmuştur. Oluşan bu sentez, yüzyıllar boyunca bir sonraki nesle aktarılmıştır. Örneğin; bazı büyü uygulamaları, evlilik sürecinin başlaması için verilen başlık parası veya söz kesildikten sonra kız ve erkek tarafının birbirlerine hediye vermesi, kullanılan ocak tipleri, aile içerisindeki babaerki yapı, sanatta kullanılan telkâri vb. teknikler, kullandıkları müzik aletleri ve sahip oldukları bazı eğlence anlayışları, coğrafi yer adları gibi pek çok unsur bugüne dek gelmiştir.

Hitit kültürü ile günümüz Anadolu kültürü arasında benzerliklerin bir diğer nedeni ise bu kültürlerin aynı coğrafi bölgede yaşamış olmalarıdır. Anadolu coğrafyasının yapısı Hitit insanının karakterine ve yaşamına yansımıştır. Sözelimi, Anadolu'nun fauna ve florası Hititlerin mutfak kültürünün nasıl şekilleneceğini belirlemiştir. Yine bugün aynı coğrafyanın şartları altında yaşayan Anadolu insanı için de benzer bir durum söz konusudur. Bugün, imkânların ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte farklı coğrafyalarda yetişen yiyecek çeşitleri, bugünkü mutfak kültürümüzde yer almaya başlasa da bir Hititli için ekmek ve su ne kadar önemliyse, günümüzde yaşamaya devam eden bir Anadolu için de hala önemini korumaktadır. Kısacası coğrafya, Hitit dönemi ve günümüz Anadolu kültürü arasında benzerliklerin oluşmasını tetiklemiştir. Hititlerin zamanla gelişmeleri ve yaptıkları faaliyetleri kayıt altına alabilecekleri bir seviyeye ulaşmaları neticesinde ve kazı çalışmalarında bulunan envanterlerin de desteklemesiyle bugün, Hitit kültürü ve günümüz Anadolu kültürü arasındaki oluşan bu benzerlikler ortaya konabilmiştir. Bugün Hititlere ait elimizde bulunan veriler neticesinde, bazı benzerlikler ortaya konabilse de ilerleyen yıllarda Hititlere dair daha fazla bilginin gün ışığına çıkması, yeni benzerliklerin tespit edilmesine kapı aralayacaktır.

Kaynakça

- Akın, Galip ve Balıkcı, Esra (2018). "Anadolu'nun Gizemli İmparatorluğu Hititlerde Beslenme ve Mutfak Kültürü". *Turizm ve Gastronomi Araştırmaları Dergisi*, 3: 275–284.
- Akurgal, Ekrem (2005). *Anadolu Kültür Tarihi*. Ankara: Başak Matbaacılık.
- Alp, K. Özlem (2009). *Orta Asya'dan Anadolu'ya Kültürel Sembollere Giriş*. Ankara: Eflatun Yayınevi.

- Altun, Mehmet Yüksel (2009). *Düğün Fotoğrafı Geleneği*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Arıkan, Yasemin (1998). “Hitit Dini Üzerinde Bir İnceleme”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 38(1-2): 271 – 285.
- Brandau, Birgit ve Schickert, Hartmut (2018). *Hititler: Bilinmeyen Bir Dünya İmparatorluğu*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Cengiz, Tülin (2014). *Hitit Çağında Anadolu’da Anaerkil İzler*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çakmak, Diren (2018). *Hitit İmparatorluğu’nun Toplumsal ve İktisadi Yapısı*. İstanbul: Libra Kitap.
- Çolpan, Nilüfer (2008). *Hititlerin Anadolu’ya Göçü ve Çevre Kültürlerle Etkileşimi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dinçol, M. Ali (1982). *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi I*. İstanbul: Görsel Yayınları.
- Doğan, Erdal (2012). *Hitit Hukuku Belleklerdeki ‘Kayıp’*. İstanbul: Fam Yayınları.
- Engin, İsmail (1990). “Süpürge Zanaatçısı Örneğinde İki Kültürel Süreç: Kültürleme ve Kültürlenme”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 33(1-2): 165-169.
- Ertem, Hayri (2003). “Hattiler ve Hititler Dönemi’nden Eski Türklere, Osmanlılara ve Günümüz Anadolu’suna Kadar Uzanan Bazı Benzer Unsurlar I”. *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri*, 2: 39-72.
- Karauğuz, Güngör (2018). *Hitit Yasaları*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Kaya, M. Ali (2017). *Türkiye’nin Eskiçağ Tarihi I*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Kayaöz, Hülya (2019). “Hitit Medeniyetinde Din Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme”. *Asia Minor Studies Journal*, 1: 106-114.
- Kılıç, Yusuf (2014). *Eskiçağ Aile Hukuku*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Kılıç, Yusuf ve Turgut, Murat (2016). “Eski Anadolu’da Bucrania Kültü ve Bu Kültün Günümüz Bozkırına Yansımaları”. *Geçmişten Günümüze Bozkır Sempozyumu (6-8 Mayıs 2016)*. Konya: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 773-790.
- Kınal, Füzuzan (1998). *Eski Anadolu Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Macqueen, J. G. (2018). *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Masalıcı Şahin, Gülgüney (2018). *Hititlerde Müzik, Müzik Aletleri ve Müzisyenler*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özel, Aytaç (2006). *Ankara İli Elmadağ İlçesinin Sosyo-Ekonomik Kültürel Yapısı*. Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özer, Fazilet (2008). *Çivi Yazılı Hukuk Metinlerinde Suç ve Ceza*. Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özeser, Tevhide (2018). “Hitit Toplumunda Büyü: Çeşitleri, Uygulama Alanları, Yöntemleri”. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 8: 1-21.
- Reyhan, Esmâ ve Bozkurt Cengiz, Tülin (2015). *Eski Çağ Tarihi ve Uygarlığı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Reyhan, Esmâ ve Bozkurt Cengiz, Tülin (2016). “Hitit Toplumunda Aile ve Çocuk”. *Halk Kültüründe Aile Uluslararası Sempozyumu (Edirne, 25-27 Mart 2016)*. Edirne.
- Sandıkcıoğlu, Tolunay (2007). *Hititler Döneminde Beslenme Yeme-İçme Alışkanlıkları*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sayın, Meral (2018). *Neolitik Çağ'dan Hititlere Anadolu'da Müzik ve Enstrümanlar*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Sevinç, Fatma (2008). “Hititlerin Anadolu'da Kurdukları Ekonomik ve Sosyal Sistem”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17: 11-32.
- Sipahi, İbrahim Tunç (2019). “Hititlerde Dans-Müzik ve Günümüze Yansımaları”. *Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 1: 71-97.
- Sir Gavaz, Özlem (2016). “Hitit Dini İnançlarından Ehesta- İle İlgili Yeni Düşünceler”. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2: 837-860.
- Sönmez, Devrim (2008). *Antik Dönemde Anadolu'da Müzik ve Müzik Aletleri*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, Murat (2019). “Kültür Aktarımında Toplumsal Cinsiyetin Rolü”. *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 11: 233-249.

- Şensoy, Funda ve Sena Tiritioğlu (2018). “Beslenme Arkeolojisi: Günümüz Ankara Yemeklerinde Geçmiş İzleri”. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(Ek.1): 209–233.
- Şentürk, Lütfi ve Yazıcı, Seyfettin (2014). *İslam İlmihali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Şimşek, Fitnat (2019). *Anadolu’da Toplum Hayatında Kadın (Asur Ticaret Kolonileri ve Hitit Dönemleri)*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- URL-1: “Ankara Kızılcahamam Belediyesi Resmi Sitesi”. <https://www.kizilcahamam.bel.tr/5428/> (Erişim: 25.08.2020).
- URL-2: “Türk Dil Kurumu”. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 25.08.2020).
- Ünal, Ahmet (2003). *Hitit Devrinde Anadolu II*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ünal, Ahmet (2004). “Çivi Yazılı Hititçe Kaynaklara Göre Hititlerde ve Çağdaş Eski Anadolu Toplumlarında Müzik, Dans, Eğlence ve Akrobatik Oyunlar”. *I. Uluslararası Tarihte Anadolu Müziği ve Çalgılar Sempozyumu*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 98–118.
- Ünal, Ahmet (2007). *Anadolu’nun En Eski Yemekleri, Hititler ve Çağdaş Topumlarda Mutfak Kültürü*. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Ünal, Ahmet (2016). *Hititlerde ve Eski Anadolu Toplumlarında Din, Devlet, Halk ve Eğlence*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Yıldırım, Tufan (2001). “Hüseyindede Kabartmalı Vazosunda Betimlenen Dans Eden Bir Hititli”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 41(1-2): 1-7.

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Yazarın Notu: Bu makale, yazarın 2020 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen “Hitit Kültür ve Dininin Günümüz Anadolu Kültürü ile Benzer Yanları” isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Teşekkür: Yazar, tez danışmanı Doç. Dr. Muammer Ulutürk’e teşekkür eder.

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Author’s Note: *This article has been produced from the author’s master thesis titled “The Similar Aspects of Hittite Culture and Religion with Contemporary Anatolian Culture“ accepted by Necmettin Erbakan University, Institute of Social Sciences in 2020.*

Acknowledgment: *The author thanks to his thesis advisor Assoc. Prof. Dr. Muammer Ulutürk.*

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.*